

نعمتهای ابدی بهشت، کامل نمود و معرفت و خردمندی‌اش را ثابت کرد.

دادی تمام ثروت خود را به راه دین دین خدا شبیه تو یاور نداشته وقتی وجود پاک تو شد مهد فاطمه یعنی کسی شبیه تو مادر نداشته بی بی خوشا به حال تو، چون هیچ مادری داماد، مثل ساقی کوثر نداشته چشمش همیشه دوخته بر دستها بود هر کس ز خاک خانه تو بر نداشته سلطانی‌اش ز خادم دربار کم‌تر است آن کس که منصب خود از این در نداشته

اهمیت جهاد اقتصادی حضرت خدیجه علیها السلام

قرآن کریم می‌فرماید: ﴿مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا﴾؛ «هر کسی نیکی به جا آورد، ده برابر آن پاداش دارد.»

هر آن کس که بنمود کار نکو همه ده برابر شود اجر او

حضرت خدیجه علیها السلام پشتیبان، نور چشم و موجب آرامش خاطر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله بود و در فضایی آکنده از تاریک‌اندیشی و تمسخر، همراز و همدل رسول اکرم صلی الله علیه و آله و شریک غمهایش شد و همواره چون وزیری کارآمد و توانا و کوهی نستوه و استوار، در کنار آن حضرت باقی ماند. بی شک حمایت‌های روحی و معنوی او از پیامبر صلی الله علیه و آله در تشکیل و بقای اسلام، نقشی عمده داشت.

آن حضرت علاوه بر داشتن مقامات معنوی و روحی بلند، از نظر مادی، مالی، مدیریتی و تفکر اقتصادی نیز در حجاز مشهور بود. او که به عنوان بانویی آگاه و پاک‌سرشت و در دوران جوانی یکی از دختران نامدار و بافضیلت اهل حجاز به شما می‌رفت؛ با رد درخواست ازدواج بزرگان و اشراف قریش و انتخاب پیامبر صلی الله علیه و آله به عنوان همسر، نعمت برخورداری از ثروت مادی را با تضمین سعادت‌مندی آخرت و بهره‌مندی از

بی‌نیاز کرد.» گرچه این آیه در بعضی از روایات به استجاب دعا تفسیر شده است؛ اما معنای ظاهر «أَغْنَى» همچنان محفوظ است؛ یعنی تو نیازمند بودی و خداوند تو را بی‌نیاز کرد. این بی‌نیازی رسول اکرم ﷺ با مال حلال حضرت خدیجه ﷺ بود که این بانوی طاهره در راه اسلام صرف کرد و خداوند متعال آن را به خود نسبت داد و آن را قبول فرمود.

خدیجه ﷺ و خروج از تحریم شعب ابی طالب

حضرت خدیجه ﷺ از ثروتمندان زمان خود بود، تا آنجا که در مکه کسی از او ثروتمندتر نبود.^۴

علامه مجلسی رحمه الله می‌نویسد: برای حضرت خدیجه ﷺ در هر ناحیه غلامان، احشام و اغنامی بود، تا جایی که گفته شده برای ایشان بیش از هشتاد هزار شتر در مناطق مختلف برای تجارت قرار داشت و در مناطق مختلفی چون مصر و حبشه تجارت‌خانه داشت و برای او منزل وسیعی بود که تمامی مردم مکه را در بر می‌گرفت. در بالای این منزل گنبدی از ابریشم آبی قرار داده بودند و در آن نقشهای خورشید و ماه و ستارگان بود و آن گنبد ابریشمی زیبا را با طنابهایی از ابریشم و میخهایی از فولاد محکم کرده بودند.^۵

در دوران جاهلیت که پیمان رسمی مردم «ربا» بود و حضرت خدیجه ﷺ با آن

در آیه‌ای دیگر هفتصد برابر شدن آن را وعده می‌دهد و می‌فرماید: «مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلٍ فِي كُلِّ سَنَابِلَةٍ مِائَةٌ حَبَّةٌ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ»^۱ «کسانی که اموال خود را در راه خدا انفاق می‌کنند، همانند بذری هستند که هفت خوشه برویاند که در هر خوشه، یکصد دانه باشد، و خداوند آن را برای هر کس بخواهد، دو یا چند برابر می‌کند و خداوند گستراننده و داناست.»

این ثواب عظیم مشروط به این است که خداوند متعال عمل انسان را بپذیرد: «إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ»^۲

اما گاهی عمل انسان بالاتر از قبول است و خدا نه تنها آن عمل را قبول می‌کند؛ بلکه خود شخص را می‌پذیرد و آن کار را به خودش اسناد می‌دهد. مانند روزه که می‌فرماید: «الصَّوْمُ لِي وَأَنَا أُجْزِي بِهِ»^۳ روزه برای من است و خودم جزایش را می‌دهم.

جهاد اقتصادی ام‌المومنین حضرت خدیجه ﷺ از قبیل اموری است که خداوند متعال نه تنها کار این بزرگ بانو را قبول کرد و به آن پاداش نیکو داد؛ بلکه کار ایشان را به خود اسناد داد و به رسول گرامی‌اش ﷺ فرمود: «وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَى»؛ «و (خدا) تو را نیازمند یافت و

۱. بقره / ۲۶۱.

۲. مائده / ۲۷.

۳. الکافی، شیخ محمد بن یعقوب کلینی، دارالکتب الاسلامیه، تهران، ۱۴۰۴ق، ج ۴، ص ۶۳.

۴. بحار الانوار، محمدباقر مجلسی، مؤسسة الوفاء، بیروت، ۱۴۰۴ق، ج ۱۶، ص ۲۱: «لَيْسَ بِمَكَّةَ أَكْثَرُ مَالًا مِنْ خَدِيجَةَ»
۵. همان، ص ۲۲.

می‌توانست بدون تجارت، پادشاهی کند، ایشان ربا را تحریم کرده، اقتصاد را عوض کرد. این بانوی ثروتمند آن چنان تدبیری به کار برد که دارایی‌های او نه تنها از راه نادرست افزایش پیدا نکرد که با نوعی مدیریت و نظارت صحیح اقتصادی به گردش افتاد تا در جامعه آن زمان ضمن به وجود آوردن نوعی پویایی اقتصادی، باری از دوش بیکاران، گرفتاران و نیازمندان برداشته شد.

سران قریش در نخستین شب از سال هفتم بعثت، تصمیم گرفتند مسلمانان را تحت فشار اقتصادی، اجتماعی و سیاسی قرار دهند؛ بنابراین لذا پیمانی نوشتند که هر نوع معامله‌ای را با مسلمانان تحریم کردند.^۱

در زمانی که مسلمانان در شعب ابی طالب (علیه السلام) در تحریم سختی به سر می‌بردند، حضرت خدیجه (علیه السلام) با بذل مال خویش سبب شد نه تنها نهال نوپای اسلام خشک نشود؛ بلکه دین پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) قرص و محکم شود و استوار بماند. اگر ثروت ایشان نبود، قطعاً در این سه سال دین و مسلمین نابود شده بود و بسیاری در مقابل ظلم ظالمان سر خم کرده، یارای مقابله با جاهلیت را نداشتند.

اشتغال و کارآفرینی حضرت خدیجه (علیه السلام)

مورخان و حدیث‌شناسان نقل کرده‌اند که حضرت خدیجه (علیه السلام) چهارصد کارگزار،

خدمه و ناظر ویژه در اختیار داشت که امور او را اداره و نظارت می‌کردند. ایشان با وجود این همه دارایی و تجارت گسترده، هیچ‌گاه به اموال و شکوه اجتماعی خود دل نیست و ضمن اینکه نمونه بارزی از زهد و بی‌رغبتی را در این عرصه به نمایش گذاشت، با سخاوتی ستودنی و فروتنی فوق‌العاده‌ای، افراد درمانده و محروم را تحت حمایت خویش قرار داد. مردانی بیکار و معمولاً از طبقات فقیر و کم‌درآمد که از خود سرمایه‌ای نداشتند؛ ولی دارای توانایی در فعالیتهای تجاری و ارتباطی بودند، در امور اقتصادی حضرت خدیجه (علیه السلام) به کار گرفته می‌شدند و در ازای توانایی خود، حقوق کافی دریافت می‌کردند و سود و زیان معاملات مربوط به خود ایشان بود.

این روند دو فایده داشت: نخست اینکه با به وجود آوردن فرصتهای شغلی، خانواده‌ها را امیدوار می‌ساخت و دوم اینکه کارگران خود را با قوانین و راه و رسم بازرگانی درون مرزی و منطقه‌ای آشنا می‌ساخت تا بتوانند بعدها روی پای خود بایستند و با استقلال اقتصادی به تلاشهای خود در این قلمرو ادامه دهند.

به علاوه، اشتغال صدها جوان و انسانهای فعال در زمینه‌های تجاری، جلوی عادات زشت و درآمدهای حرام، غارتگری و رباخواری را می‌گرفت و از این رهگذر زندگی مردم از آلودگی‌های گوناگون و سوء استفاده‌های مالی مصون می‌ماند. این بانوی

۱. السيرة النبوية، عبدالملک بن هشام، دارالکتب، بیروت، ۲۰۰۹م، ج ۲، ص ۳۵۳.

بزرگ قریش، با افرادی قرارداد منعقد می‌ساخت که از مقداری سرمایه برخوردار بودند. او با آنان در مال التجارة شریک می‌شد، هرچند سهم افزون‌تر مربوط به حضرت خدیجه علیها السلام بود، سپس کارگزاران را در سود حاصله از اموال تجاری سهم می‌کرد. اگر با پول او سودی به دست می‌آمد، هم او و هم عاملانش از آن بهره‌مند می‌گردیدند و اگر متحمل خساراتی می‌شد، می‌کوشید جور شریکان را به تنهایی تحمل کند.^۱

حضرت خدیجه علیها السلام در این فعالیت اقتصادی قابل توجه، تمامی بدهکاران، عوامل اجرایی، خدمه، رابطین و ناظران را از میان انسانهای سالم، امانتدار، درستکار و ریشه‌دار بر می‌گزید و به همان گزینش اولیه اکتفا نمی‌کرد و چنین کاروان عظیمی را با انگشت تدبیر و درایت خویش مدیریت می‌کرد و چنان بر آنان نظارت داشت که مبادا دچار فساد، خطا، رشوه خواری، سوءاستفاده و کج روی گردند و مورخان و راویان، حتی نمونه‌ای از خلافتکاری در این مجموعه وسیع گزارش نکرده‌اند. او برای افزایش توانمندی کارکنان و ایجاد رقابتی سالم و ثمربخش و تقویت انگیزه‌های کارگزاران، برنامه‌هایی ویژه را به اجرا می‌گذاشت و هدایا و تحفه‌هایی را به کارکنان با بازدهی مؤثر

اختصاص می‌داد.^۲

رسول اکرم صلی الله علیه و آله در مقام حق‌شناسی از بخشش و بزرگ منشی این بانو فرموده‌اند: «من کارفرمایی مهربان‌تر و حق‌شناس‌تر و بهتر از خدیجه علیها السلام نسبت به خدمه‌اش ندیده‌ام. هرگاه من و دوستم پس از کار و تلاش و انجام مأموریت نزدش می‌رفتیم، غذای گوارایی که به اشاره او برایمان تدارک دیده شده بود، به ما می‌دادند. او با خدمه و زیردستان، بزرگوارانه و بر اساس کرامت انسانی رفتار می‌کرد.»^۳

مال حضرت خدیجه علیها السلام و شمشیر امام علی علیه السلام

شهید مطهری رحمته الله می‌فرماید: «گاهی خود ما مسلمانان حرفه‌ای می‌زنیم که نه با تاریخ منطبق است و نه با قرآن؛ با حرفه‌ای دشمنها منطبق است؛ یعنی حرفی را که یک جنبه‌اش درست است، به گونه‌ای تعبیر می‌کنیم که اسلحه به دست دشمن می‌دهیم. مثل اینکه برخی می‌گویند: اسلام با دو چیز پیش رفت: با مال خدیجه و شمشیر علی علیه السلام؛ یعنی با زر و زور. اگر دینی با زر و زور پیش برود، آن چه دینی می‌تواند باشد؟! آیا قرآن در یک جا دارد که دین اسلام با زر و زور پیش رفت؟ آیا علی علیه السلام یک جا گفت که دین اسلام با زر و زور پیش رفت؟ شک نداریم که مال خدیجه علیها السلام به درد مسلمین خورد؛ اما آیا مال خدیجه علیها السلام صرف دعوت اسلام شد؛ یعنی

۲. همان.

۳. بحار الانوار، ج ۱۶، ص ۱۰.

۴. رک: مقاله: بازخوانی برخی فضائل حضرت خدیجه کبری علیها السلام، غلامرضا گلی زواره، www.hawzeh.net.

۱. رک: سیره ابن هشام، ج ۱، صص ۲۰۰-۱۹۹؛ بحار الانوار، ج ۱۶، ص ۲۲؛ سفینه البحار، شیخ عباس قمی، دار الاسوة، تهران، چاپ اول، ۱۴۲۷ق، ج ۲، صص ۲۴-۲۳، ذیل واژه «خدیج».

نتیجه

خدیدجہ علیہ السلام پول زیادی داشت؛ (اما) پول خدیدجہ علیہ السلام را به کسی دادند و گفتند: بیا مسلمان شو؟ آیا یک جا انسان در تاریخ چنین چیزی پیدا می کند یا نه؟ در شرایطی که مسلمین و پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله در نهایت درجه سختی و تحت فشار بودند، جناب خدیدجہ علیہ السلام مال و ثروت خودش را در اختیار پیغمبر صلی الله علیه و آله گذاشت؛ ولی نه برای اینکه پیغمبر - العیاذ باللہ - به کسی رشوه بدهد، و تاریخ نیز هیچ گاه چنین چیزی نشان نمی دهد... پس اگر مال خدیدجہ علیہ السلام نبود، شاید فقر و تنگدستی مسلمین را از پا در می آورد. مال خدیدجہ علیہ السلام خدمت کرد؛ اما نه خدمت رشوه دادن که کسی را با پول مسلمان کرده باشد؛ بلکه خدمت به این معنی که مسلمانان گرسنه را نجات داد و مسلمانان با پول خدیدجہ علیہ السلام توانستند سد رمقی کنند. شمشیر علی علیہ السلام بدون شک به اسلام خدمت کرد و اگر شمشیر علی علیہ السلام نبود، سرنوشت اسلام سرنوشت دیگری بود؛ اما نه اینکه شمشیر علی علیہ السلام رفت بالای سر کسی ایستاد و گفت: یا باید مسلمان بشوی یا گردنت را می زنم؛ بلکه در شرایطی که شمشیر دشمن آمده بود ریشه اسلام را بکند، علی علیہ السلام بود که در مقابل دشمن ایستاد.^۱

اکنون که در تحریم و حصری چون صدر اسلام قرار گرفته ایم، نیاز است برای

خم نکردن سر و از پا در نیامدن کشور و دین، تفکر اقتصادی خدیدجہ گونه داشته باشیم؛ چراکه حفظ نظام اسلامی بسیار مهم تر از هزینه کردن مال و اموال است. در صدر اسلام تأمین مخارج مسلمانان در زمان تحریم باعث شد اسلام جان بگیرد و دومین دین دنیا شود. امروزه نیز برای خروج از حصر و تحریم اقتصادی و برای پیشرفت و رسیدن به قله های دست نیافتنی اقتصاد، نیاز به جانفشانی و تفکری خدیدجہ گونه داریم.

یکی از مهم ترین جهادهای اقتصادی و مالی، اعتماد و تکیه بر سرمایه داخلی و کالاهای ایرانی است.

اگر روزی امام خمینی علیہ السلام اشاره ای کردند و حکم جهاد دادند و فرمودند که سنگرها نباید خالی بماند و همه حرف امام را به جان دل خریدند و سنگرها را پر کردند و اکنون ثمره امنیتی را می چینیم که آنها با گذشتن از جان عزیز خود برای ما فراهم ساختند، جا دارد در این سالها که مقام معظم رهبری علیہ السلام بارها و بارها بر اقتصاد مقاومتی تأکید دارند، ما نیز جای پای شهیدان بگذاریم و از حضرت خدیدجہ علیہ السلام الگو بگیریم؛ چراکه در این عرصه تحریم و در این میدان، حکم جهاد ما: اقتصاد مقاومتی، اصلاح الگوی مصرف، حمایت از کار و سرمایه ایرانی، حمایت از کالای ایرانی و ... است.

۱. مجموعه آثار مرتضی مطهری، انتشارات صدرا، تهران، ج ۱۶، ص ۱۸۱.